

Şehbender-zâde Filibeli Ahmet Hilmi'nin Eğitime Bakışı

Dr.Zekeriyya ULUDAĞ*

Dünyada zaman zaman tükenen tüm kaynaklara karşı, tükenmeyen ana kaynaklar olarak görünen insanla birlikte; insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar uzanan, bazan formal bazan da informal biçimde devam eden, içinde yaşadığımız zaman içerisinde de hem insanı hem de toplumu yakından ilgilendiren fenomen olarak eğitimi görmek mümkündür. Hatta insanı insan yapan düşünce ve aklın yanında; insan faaliyetlerinin başarı ve başarısızlıklarının bir bütünü olarak görebileceğimiz kültür yaratma ve bunun bilgi aktarımı olan olgunun en geniş anlamda eğitim olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü kültür yaratma ve bilgi aktarımı insana yeni ufuklar, hayata yeni bakışlar kazandırırken içten gelen bir etki ile de insanın yeni bir form kazanmasını sağlamaktadır.

İnsan ve eğitim ile ilgili olarak yapılan çalışma ve açıklamalara bakıldığında farklı bakış açılarının ortaya çıktığını söylemek fazla iddialı bir görüş değildir. Zira her bilim dalı kavramları kendi bakış açılarından görmektedir. Bütün bunlara rağmen konuyu; insan, toplum, millet, devlet, çevre ilişkisi içerisinde görmek ve açıklamak mümkündür.

Esasen, bilimsel bazı ilerlemeler de gözönüne alınarak, adeta genel bir kabul gören hayat boyu eğitim¹ düşüncesini insan ve onunla ilgili olan şeylerden koparmak mümkün değildir.

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Samsun.

¹ Bk. Varış. F., Eğitim Bil. Giriş, s. 13

Dolayısıyla insan düşüncesine yol göstermeye çalışan insan ve onunla ilgili olan dış dünyayı açıklama gayreti içerisinde olan her toplumun entellektüel kesimi varolagelmiştir.

İşte Türk Kültür dünyamız içerisinde yaşamış, yaşadığı dönem itibariyle hem eserleri hem de yayımlamış olduğu dergi ve gazeteleri ile toplum üzerinde etkili olmuş bir şahsiyetin eğitimle ilgili görüşlerini tesbit etmek isteğiyle yapılan bu çalışmanın gayesi, eğitime yeni teklifler getirmekten ziyade tarihi bir tesbit yapmak olacaktır.

Ahmet Hilmi, II. Meşrutiyet düşünürü olarak karşımıza çıkarken; genel karakteri itibariyle siyasal-toplumsal açıdan milliyetçi - islamcı bir özellik gösterirken², düşünce bazında felsefe - bilim - din temeline dayanmaktadır³.

Böyle bir bakış terbiye meselesine de aynı doğrultuda yaklaşmasına sebep olmaktadır. Diğer taraftan toplumsal alandaki endişeleri de böyle bir yaklaşımı O'na göre zorunlu kılmaktadır. Ülkenin içinde bulunduğu durumu: İslam âlemi açlıktan inleyen insanlar, yıkılmış ibadethaneler, kazanı kaynamayan imarethaneler, hocasız ve talebesiz mektepler, baykuş viranesi köyler ve kasabalar haline gelmiştir⁴, ifadeleriyle dile getirmektedir. Yani sosyal, siyasi ve ekonomik yönden ülkenin durumu hiçte içaçıcı değildir⁵.

Tanzimatla başlayan ıslahat hareketleri, II. Meşrutiyetle gittikçe hızla-nırken devletin ve toplumun bür.yesinde büyük değişiklikleri meydana getirmekteydi. Çeşitli sahalarda ortaya çıkan reformist ve yenilikçi hareketler

² Bu konuda geniş bilgi için Bk. Uludağ, Z., Ş.F. Ahmet Hilmi ve Spr., s. 50-92.

³ Bk. Uludağ, Z., Ş.F. Ahmet Hilmi ve Spr., s. 93-115.

⁴ Şeyh Mihr-i Din, Müsiümanlar Dinleyiniz, Şeyh Mihr-i Din Arusi, Bir Millet Nasıl Muzmahil olur" Hikmet s. 31, 4. T.Sani 1326, s. 4-5.

⁵ Krş. Uludağ, Z., Ş.F. Ahmet Hilmi ve Spr., 33-44.

zaman zaman dūalizmi de ortaya çıkarmaktaydı. Çünkü bunlar bazan devlet eliyle bazan da tabandan gelen bir istekle meydana gelmekteydi. Toplumsal ve askeri sahada barizleşen bu ikilięi eęitim alanında ve dięer kurumlarda görmek mümkündür ve medrese - mektep, medeni hukuk - mecelle tartiřmaları Alaylı - mektepli, bu dönemde ortaya çıkan dūalist hareketler olarak görülebilir.

Böyle bir devlet ve toplum yapısı içerisinde; çeşitli sahalarda düşüncelerine rastladığımız A. Hilmi yukarıda da işaret ettiğimiz gibi terbiye problemine vatan, millet, din, ilim ve her şeyden öte insanın geleceği açısından yaklaşmaktadır. Çünkü üzerinde durduğu eğitim meselesinde O'nun hareket noktası; ferdin yurdunu, aile ve yakınlarını koruma gayreti anlamına gelen "hamiyyet" kelimesi olmaktadır. Diğer taraftan hamiiyetsiz olmak, O'na göre menfaatini bilememek, dşnememek, kötü bir terbiye almak, irade sahibi olmamak, dini hakikatlerden mahrum olmak v.s. gibi olumsuzluklarla eşdeğerdedir. Bütün bu olumsuzluklar ise; insanın doğuştan getirdiği ve içerdiği "fazilet - kötülük, ruh - nefis" gibi müspet ynlerin geliştirilmesiyle ortadan kalkacağına inanan A.Hilmi; fıtratın, balmumuna benzediğini ona belirli bir şekli verenin 'evre - eğitim" kelimelerinde var olduğunu ifade eder⁶. Böyle bir yaklaşım adeta insan, aile, toplum ve dinin geleceğini eğitime bağlamaktadır. Bu düşünceler bize, bir başka ifadeyle ya kendimizi eğiteceğiz ya da yaşamımız boyunca hızlı bir çöküşe tanık olacaęız⁷ ibaresini hatırlatmaktadır.

Eğitimi; nefsin vasıflarını iyilik ve fesadını, birbirinden ayırma ve kötü vasıfları irade ve zorlama ile bozulmanın ortadan kaldırılması olarak tarif eden düşünürümüz eğitimi fazilet kavramı üzerine oturturken 'maksad ve gaye terbiye sayesinde fazileti itiyad haline getirmektir'⁸ düşüncesini savunur. Eğitim

⁶ "Terbiye İkinci Yaratılıştır", Hikmet, 2 Mart 1911, s. 46, s. 1, Bu makale Hikmet Dergisi baş yazarı tarafından bir okuyucunun mektubuna cevap olarak yazılmış, imzasız yayınlanmıştır. Derginin imtiyaz sahibi ve baş yazarı ise F.Ahmet Hilmi'dir.

⁷ Schumacher, E.F., Küçük Güzeldir, s. 58.

⁸ "Terbiye İkinci Yaratılıştır", Hikmet, s. 46, s. 2.

ve fazilete bu şekilde bir yaklaşım Aristoteles'in "bilgi fazilettir" önermesinde kalmayarak, "ahlakta esas olan faziletin bilgisine sahip olmak değil, faziletin kendisine sahip olmaktır. Fazilete sahip olmak demek , faziletli hareket etmek demektir. Yani insanın bütün etki ve eylemlerinin fazilete uygun olmasıdır."⁹ şeklindeki faziletin, insan ruhunun bir vasfı olarak görülmesi fikrini bize hatırlatmaktadır.

Çocuk Eğitimi ve Aile

Hayat boyu sürecek bir eğitim anlayışında eğitim elbetteki doğum ile hatta yeni yaklaşımlara göre anne karnında başlamaktadır¹⁰, görüşü ağırlık kazanmaktadır. Fakat insan bir kültür ortamına; doğumla girerken, hayat boyu izlerini taşıyacağı, karakter ve şahsiyetin oluşmasında birinci derecede etken olan aile ortamını da böylece tanımış olacaktır. İnsan için eğitimde ilk basamak olan çocukluk eğitimi ve aile arasındaki ilişki böylece kurulurken, başlangıç itibariyle alışkanlığa dayalı fakat bu faaliyet öncelikle duygu yönü ağır basan bir eğitimidir, denebilir.

Eğitimi alışkanlıkla eşdeğerde gören F.Bacon¹¹ ile "beşikte öğrenilen hiç unutulmaz"¹² diyen İspanyol atasözü bu düşüncemizi kuvvetlendirir gibi görünmektedir. Bilinçsiz alışkanlıklar insanda taklidin ilk başlangıcıdır denebilir. İnsan şahsiyetinin belirginleşmeye başladığı yer elbetteki ailedir. Buradaki eğitim de özellikle 3 - 6 yaş arasında taklitte ortaya çıkar. Gerçi insanlar her yaşta kendilerinden her yönüyle daha güçlü olanları taklit ederler. Fakat daha ziyade aile hayatı içindeki taklit ve ona dayalı eğitim her ne kadar informal bir biçimde de olsa belli bir gayeye göre yapılır. Dolayısıyla çocuk

⁹ Birand, K., İlkçağ Fels. Tarihi, sh. 82-83

¹⁰ Bu konuda bk. Ülken, H.Z., Eğitim Felsefesi, s. 155 v. dev.

¹¹ Bacon, F., Denemeler, s.186.

¹² Portakal, H., Çocuk Eğitiminde..., s. 67.

eğitiminde ondan vazgeçmek, çocuğun duygu dünyasında sonradan kapatılmayacak yaralar açabilir¹³.

Çocuk eğitimi ve ailenin fonksiyonu konusunda bütün düşünceler olumlu yönde değildir. Hatta demokratik bir anlayış içerisinde olması gereken eğitimin ailede adeta tekeli bir anlayışla yapıldığını, sevenlerin kollarını hücrenin parmaklıklarına benzeten, sevgi ile birlikte egoizmin iç içe yaşadığı bir dünya tasavvur eden, baskının gölgesinde kalan sevgiye karşılık çocuğun sosyelleşmesi ve ferdileşmesinde olumsuzlukların ağır bastığı, içe dönüklük korkaklık vs. gibi hallerin kendini gösterdiği şeklindeki eleştirilere rağmen eğitimde, okul ile birlikte ailenin yeri, kendini koruduğu gibi, gittikçe de kuvvetlenmektedir¹⁴.

Günümüzün bu düşüncelerine paralel bir şekilde görüş belirten A.Hilmi; "terbiyenin en müessiri, terbiye-i ibtidaiyedir¹⁵" derken çocuk eğitiminin vazgeçilmeyecek bir faaliyet olarak insanı bütün hayatı boyunca etkileyeceğini belirtir. O, özellikle bu dönemdeki "dikkat" ve "taklit" gibi melekeler ve temayyüllere de dikkat çekmektedir. Dolayısıyla çocukta eğitimin taklitle başladığı kanaatini vurgularken, bu eğitimde annenin birinci derecede bundan sonra ise baba, aile fertleri, mürebbi ve ilköğretim öğretmenin sorumluluğunu ifade eder¹⁶.

Burada çocuğun eğitiminde annenin birinci derecede, babanın ise arka plana itilmesi konusu A.Hilmi'nin yaşadığı ortam dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Ancak hemen şunu da belirtelim ki, sosyolojik bir vakıa olan aile müessesesinin o günün şartları içinde, özellikle eğitim açısından pek iyi durumda olmadığına dikkat çeken düşünürümüz; toplumda var olan bir çok

¹³ Bk. Fidan, N/Erden, M., Eğitim Bilimine Giriş, s. 10-11; Öcal, M., Din Eğitimi... s.230-233; Ayhan, H. Eğitimi Giriş, s.258-259.

¹⁴ Bk.Reboul, O., Eğitim Felsefesi, s. 38-44.

¹⁵ "Terbiye İkinci Yaratılıştır" Hikmet, s. 49, 23 Mart 1911, sh.3

¹⁶ Özellikle eğitim yaşları konusunda bk. Ülken. H.Z. Eğ.Fels., s. 157 - 208.

ailenin çocuk psikolojisinden anlamadığını ve terbiye metotlarına vakıf olmadığını vurgular. Daha önceden var olan fakat duraklama dönemiyle birlikte milli ve dini eğitim metodlarımızın¹⁷ kaybolduğunu da ifade etmeden geçemez. Tabii bunun sonucu olarak, milli ve dini duygulardan uzak baskı ve korkuyla büyüyen daha doğrusu gelişmeye çalışan çocuktan fazla bir şey beklenmemesi gerektiğini ifade eder. Çünkü korku ve baskının olmadığı bir anda her türlü kötülük ortaya çıkabileceği gibi korkuya dayalı bir faziletin de kurulamayacağını savunur¹⁸.

Çocuk eğitiminde mürebbiye ve mürebbiyelik bizde Tanzimat'tan sonra özellikle de Meşrutiyet yılları içinde toplumsal hayatımıza girmiş, zaman zaman da çocuk eğitiminde önemli bir faktör olmuştur. Toplumsal hayatımızın her safhasında batı kültür ve hayatına duyulan özlemin ifadesi olarak görülen mürebbiyelik'in ortak özellikleri arasında; kendi milletlerinin dil, terbiye, kültür ve zevklerini Türk çocuklarına aşlamak ve onları bu ithal değerler doğrultusunda eğitmek olmuştur¹⁹, denebilir.

Ahmet Hilmi bu konuda, ısrarla, aile fertlerinin dışında fakat çocuk eğitiminde etkili rol oynayan "mürebbiye" ve "mürebbiyelik" üzerinde durur. Çünkü O'nun bu konuda çok büyük endişeleri vardır.

İşte böyle bir faktörün eğitimimizde açacağı yaralara dikkat çekerken; güya çocuklarını güzel terbiye ettiklerini zanneden zenginlere gelince, bunların yaptıkları bizim nazarımızda kötü görülen bir milli ihanet ve bir cinayettir. Çok defa istenilen özelliklerden yoksun ve bazen tamamen ahlaksızlıkla donanmış ecnebi mürebbiyeler, anne olacak müslüman kadınların giyimlerine, din ve milliyetlerine olumsuz yönde etki ediyorlar. Bunların elinden çıkan

¹⁷ XV.yy. dan itibaren Sıbyan Mektepleri için öğretmen yetiştirmede takip edilen program ve metodlar için bk. Akyüz, Y., Türk Eğitim Tarihi. s. 29-30.

¹⁸ "Terbiye İkinci Yaradılıştır" Hikmet, s. 49, 23 Mart 1911, sh.3.

¹⁹ Bk. Kavcar. C.Batılılaşma Açısından..., s.16-17, 182-183; Ülken, H.Z., a. e., 158.

çocuklar ise, bu vatanda doğduğuna pişman, milliyetiyle iftihar edecek yerde utanan kimseler oluyorlar²⁰ ifadelerini kullanıyor.

Eğitim - Psikoloji ilişkisi

Eğitim doğumla başlayıp ölümle biten bir süreç olarak kabul edilirse böyle bir faaliyet içerisinde elbetteki sadece öğretim veya sadece eğitim girmeyecektir. Kaldı ki her biri kendi başına bu faaliyet içinde temel kabul edilse dahi insan tabiatı her yönüyle dikkate alınmak zorundadır.

Bir başka ifadeyle insan bazan akla , bazan laboratuvara veya determinizme, bazan da tapınağa, kalp ilkelerine kısacası duygu dünyasına ağırlık verir. İşte insanın bu iki yönü eğitimde nasıl bir rol oynayacaktır. Biri diğerine galip mi gelmelidir²¹. Böyle bir durumda birisi için diğeri şüphesiz ki feda edilemez. Çünkü insan hem psikolojik yönüyle hem de sosyal yönüyle varlıktır.

Eğitim faaliyetinde son zamanlarda yapılan çalışmalar ise psikolojinin vazgeçilmez bir ilim dalı olduğu gerçeğini ısrarla vurgulamaktadır. Eğitimin odak noktası olan, adeta bütün faaliyetlerin onda birleştiği insan, sadece biyolojik yönüyle ele alındığında o dış dünyadaki alelade bir nesne gibi kabul edilmektedir. Halbuki insanın gelişiminin de değişik zamanlarda farklılıklar gösteren, insanın ilgileri, duyguları, kişiliği, duyguların biyolojik yapısı olan ilgisini, öğrenme ve duygu arasındaki ilişkiyi, neşe istek arzu, heyecan, dikkat, yorgunluk, korku, endişe gibi kavramları düşünmek artık modern eğitimin vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilmektedir²².

²⁰ "Terbiye İkinci Yaradılıştır", Bk. Hikmet, s. 49. 23 Mart 1911. sh.4

²¹ Ülken, H.Z. Eğitim Fels., s. 56 dev.

²² Bu konuda bk. Varış, F., Eğt.Bil. Giriş, s. 66-95; Fidan, N./Erdem, M., Eğt.Bil.Giriş. 149 v. dev.: Ülken, H.Z. Eğit. Fels., s. 56 - 67.

İnsan hayatını yönlendirmede, onu şekillendirmede temel faktör olan eğitim için vazgeçilmez bir alan olan Psikoloji'nin önemine dikkat çekerek A.Hilmi, bizde hala hiç yayılmamış ilimlerden biri psikolojidir²³. Halbuki çocukları terbiye edebilmek için "çocuk psikolojisi" de bilmek gerekir²⁴ ifadelerini kullanmaktadır.

Burada hemen şunu belirtelim ki, psikoloji bağımsız bir bilim dalı olarak XVII. yy'dan itibaren kendini kabul ettirmeye başlamıştır. Fakat Batı'da ki bu çalışmalara karşılık bizde psikoloji bir çok ilme paralel olarak iki veya üç asır sonra kabul görmüştür.

Bu düşünceler doğrultusunda düşünürümüz terbiye kelimesinin anlamının ne olduğunun dahi bilinmediğine işaret ederken çocuk gelişimine, zeka seviyesine, duyu dünyasına nüfuz edilemediği için sonuçta baskıya, korkuya, sindirmeye dayalı bir eğitimin hem ailede hem de okulda devam ettiğini belirtmektedir. Okullarda öğretmenlerin, psikolojik haller ve eğitim metodlarıyla ilgili hiç bir bilgiye sahip olmadıklarına dikkat çeker. Dolayısıyla böyle bir faaliyetin sonucu sadece taklitçi bir zihniyetin ortaya çıkacağına inanır²⁵.

Ahmet Hilmi eğitimde psikolojinin bu vazgeçilmez tarafını belirttiikten sonra, yukarıda belirttiğimiz genel öğretim metodlarından "taklid" yanında, her ne kadar daha çok psikolojik ağırlıklı olsada eğitimde telkinin rolüne dikkat çekmektedir²⁶. "İnsanın bir duyguyu veya inancı başkalarına veya kendisine

²³ A.Hilmi Darül Funun'da İlmî Ahvalî'r - Ruh (Psikoloji) derslerini 1326 yılında okutmuş ve bu dersleri 1327 yılında Hikmet Matbaa-i İslamiyesinde kitap haline getirmiştir. Tesbitlerimize göre bu eser bizde yazılan ve okutulan ilk psikoloji eserlerinden biridir. Bk. Uludağ, Z., Ş.F.A. Hilmi ve Spr. s.29; Ayrıca 1908 inkılabına kadar iptidai, Rüşdiye ve idadilerde Psikoloji ilminin eksikliği için bk. Ergin O.T.M. Tarihi, c. 3-4.5.906, 913, 915, 930.

²⁴ "Terbiye İkinci Yaratılıştır", Hikmet, s. 50, 30 Mart 1911, sh. 2.

²⁵ "Terbiye İkinci Yaratılıştır", Bk. Hikmet, s. 50, 30 Mart 1911, sh.3.

²⁶ "Terbiye İkinci Yaratılıştır", Bk. Hikmet, s. 51, 2 Nisan 1911, sh. 3.

kabul ettirmesidir"²⁷ şeklindeki tarifi genel kabul gören telkini eğitimin esaslarıyla ahlak ilminin esasları arasında gördüğü benzeşimden hareketle önemli sayan²⁸ düşünürümüzün, eğitimi bir din eğitimi gibi düşündüğünü belirtmek isteriz. Öcal ise, bu konuda telkin müstakilen bir ders anlatma metodu olmaktan ziyade, dini tebliğde bir vasıta²⁹ demektir.

Buna rağmen A.Hilmi; telkin, gerek söz ve tavırlar ile açıktan, gerekse irade kuvveti ile bakışla ve gizli olarak bir zihin üzerinde tesir meydana getirmektedir. Kuvvetli bir ruhun daha zayıf ruh üzerinde, telkin yoluyla meydana getirdiği tesir ise çok büyüktür, yorumunu yapmaktadır³⁰. Onun şuurdan önce ruha, akıldan önce duyguya yönelmesi, kanaatimize göre hem dini - ahlaki kaygılardan hem de çocuğun henüz duygusal bir varlık³¹ olduğunu düşünmesinden kaynaklanmaktadır.

Eğitim - Ahlak İlişkisi

İnsan, bizzat kendisi tarafından meydana getirilmemiş olmasına rağmen içinde yaşamak zorunda olduğu başka bir ifadeyle hazır bulunduğu toplumdaki kendisini soyutlayamaz. Bu hazır bulmuşluk içerisinde geçerli olan bir takım kuralları vardır ki bunlardan birisi de ahlaki normlardır.

Eğitimin, ahlakla olan ilişkisi ya da okul programlarındaki yeri tartışmaya açıktır. Ancak hem felsefe hem de dinde meşgul olduğu kadarıyla

²⁷ Öcal., Din Eğitiminde., s. 233. Nisan 1911, sh.3.

²⁸ Terbiye İkinci Yaratılıştır", Bk. Hikmet, s. 51, 2 Nisan 1911, sh. 3.

²⁹ Öcal, M., Din Eğt. s. 239.

³⁰ "Terbiye İkinci Yaratılıştır", Hikmet, s. 51, 2 Nisan 1911, s. 4.

³¹ Çocukta Duygu İçin bk. Varış. F., Eğitim Bil. Birış, s. 93 - 94; Krş. Reboul. O., Eğitim Fels.,s. 38 - 44.

da olsa etik değerleri insan hayatından soyutlamak mümkün değildir. Çünkü eğitim insan hayatını topyekün kapsama ve şekillendirme iddiasındadır³².

İşte böyle bir gerekliliğin farkına varan A.Hilmi; ahlak ve maneviyatla terbiye prensipleri çoğunlukla birleşirler, ifadesinden sonra ahlakın temel unsurlarının "Korku - mükafat", meveddet (sevgi) - hürmet", incizap (cözbe) - menfeat" gibi farklı kavramlardan meydana gelmiş olmasına rağmen bizde yanlış bir anlayış yüzünden ahlaki değerler açısından sadece korku ve mükafatın geçerli olduğunu belirtir.

Daha önce belirtildiği gibi bizde metod eksikliğinin ve yanlış anlamamanın bir sonucu olarak eğitimde, ahlakın korkuya dayalı prensibinin kabul edildiğini, halbuki ahlaki prensiplerle eşdeğerde gördüğü İslâmın meveddet ve hürmet'e değer verdiğini ifade eder³³.

Böyle bir düşünce öncelikle "Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim" diyen İslâm Peygamberinin sözü ve hikmetin başı Allah korkusudur³⁴ sözleriyle benzerlik göstermektedir. Bir başka açıdan düşünürümüzün yaşadığı dönem ve okullarında ahlak derslerinin programlarda yer aldığı³⁵ düşünülürse ahlak ile eğitim arasındaki ilişkinin üzerinde ısrarla durması olumlu bir düşünce olarak görülebilir.

Ahlak ile eğitim arasındaki ilişki çağdaş eğitim sistemi içerisinde ne kadar tartışılırsa tartışılın P.F. Drucker'in bu konudaki şu görüşlerine katılmamak mümkün değil gibi görünüyor: "Modern eğitimin önerdiği biçimde, moral değerlerin bir kenara bırakılması, eğitimin yanlış değerleri vermesinden başka bir

³² Eğitim - Ahlak ilişkisi için Bk. Bilhan, S., Eğitim Felsefesi, s. 351, 358; Alkan, C., Eğitim Fels., 6; Büyükdüvenci, S., Eğitim Fels. Giriş, s. 92-96.

³³ Terbiye İkinci Yaratılıştır", Bk. Hikmet, S. 55, 21 Nisan 1327, Sh. 2.

³⁴ Bk. Ahmet Rifat, Tasvir-i ahlak, s. 132.

³⁵ Bir karşı. için bk. Ergin, O. T. M.Tarihi, c. 3-4, s. 906, 989 v. dev.

şey değildir. Böyle bir şey kayıtsızlık sorumsuzluk, knizm aşılar. Bilgi toplumunda eğitimin moral değerlerinin tam olarak ne tür değerler olacağı ateşli tartışmalara yol açacaktır. Ama moral değerlerle eğitim ve moral değerlere bağlılık büyük önem taşıyacaktır"³⁶.

Dünyamızın gittikçe küçüldüğü, iletişimin yaygınlaştığı ve bilgi çağına girmekte olduğumuz şu günlerde adeta bütün problemlerin ve çözümlerin kendisinde toplandığı insana tekrar ve yeni bir gözle bakmak zorunda olduğumuz bir kere daha kendini hissettirmektedir. Burada H.Z. Ülken'in; "Doğu kendi mistisizminin, batı makineleşmenin buhranlarını yaşıyorlar. Bu iki çözülmüş insan tipinin her ikisi de devam edemez... Eğitimin en büyük hedefi çözülmüş insanı kurtarmak ve bütün insana dönmek olacaktır. XIX. yy. dan beri Batı eğitim rehberleri ve onlara ön ayak olan felsefe ve ilim hareketleri yazık ki bu imkanı hazırlamamıştır, tam tersine gelenekçi görüşlere karşı tepki halinde oldukları için yeni fikirleri savunmada ölçüyü kaçırmış, bütün insanı değil ancak aliene (çözülmüş) insanı görebilmişlerdir"³⁷ görüşüne katıldığımızı belirtmek isteriz.

İşte böyle bir düşünceden hareketle tarihi bir tesbit yapmayı amaçlayan bu çalışma birkaç cümle ile özetlenecek olursa; insan, toplum ve devlet nazarında her türlü karışıklığın, buhranların yaşandığı farklı düşünce akımlarının ortaya çıktığı, kimin ne yaptığı bilinmeyen aydın - halk çatışmasının yoğunlaştığı bir dönemde yaşayan Ahmet Hilmi; insan toplum vatan, millet, devlet ve din kaygısıyla eğitime yaklaşırken, işi temelden ele almak yani çocuktan başlamak gerektiğini ve bu faaliyet esnasında Türk eğitiminde olmayan fakat olmak zorunda olan psikoloji gibi insanı tanımada zorunlu olan ilimlerin yanında, öğretim metodlarının eksikliğine dikkati çekmekte, bu yöntemlerden yararlanmadan yapılacak çalışmaların insanı eğitmeye faydalı

³⁶ Drucker, P.F., Yeni Gerçekler, s. 243.

³⁷ Ülken, H.Z., Eğt. Fels. s. 111.

olmayacağını eğitimde mutlaka ahlaki normlardan istifade etmenin zorunluluğuna dikkat çekerken, düşüncesinin sadece her yönüyle sağlıklı gelişmek ve geliştirmek zorunda olan insan olduğu söylenebilir.

BİBLİYOGRAFYA

- "Terbiye İkinci Yaratılıştır" Hikmet, 46, 2 Mart 1911, sh. 1-2
- "Terbiye İkinci Yaratılıştır" Hikmet, 49, 23 Mart 1911, sh. 3-4
- "Terbiye İkinci Yaratılıştır" Hikmet, 50, 30 Mart 1911, sh. 2-3
- "Terbiye İkinci Yaratılıştır" Hikmet, 51, 2 Nisan 1911, sh. 3-5
- "Terbiye İkinci Yaratılıştır" Hikmet, 55, 21 Nisan 1326, sh. 2-3
- Ahmet Rifat Tasvir-i Ahlak, (Baskıya Haz.) Hüseyin Akgül Tercuman 1001 Temel Eser. Kervan Kitapçılık A.Ş.
- Akyüz, Yahya; Türk Eğitim Tarihi, Ank. Üni. Eğt. Bilim. Fak. Yay. Ank. 1982.
Alkan, Cevat; Eğitim Felsefesi, Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1983.
Ayhan, Halis; Eğitime Giriş, Damla Yayınevi, İstanbul, 1986.
Bacon, Francis, Denemeler, (Çev. Akşit Göktürk), Cem Yayınevi İstanbul, 1974.
Bilhan, Saffet; Eğitim Felsefesi, Ank. Üni. Eğt. Bil. Fak. Yay. Ankara, 1991.
Birand, Kamuran; İlkçağ Felsefesi Tarihi, Ank. Üni. Bas. 1964.
Büyükdüvenci, Sabri, Eğitim Felsefesine Giriş, Savaş Yayınları, Ankara 1991.
Drucker F. Peter, Yeni Gerçekler, (Çev. Birtane Karanakçı) Türkiye İş Bankası Yay., Ankara 1992.
Ergin, Osman; Türk Marif Tarihi I-III, Eser Matbaası, İstanbul, 1977.
Fidan, Nurettin/Erden, Münire; Eğitim Bilimine Giriş, Repa Eğitim Yayınları, Başkent Yayınevi.
Kavcar, Cahit; Batılılaşma Açısından Servet-i Fünun Romanı, Kültür Turizm Bak. Yayınları, Ankara, 1985.

Portakal, Hüseyin; Çocuk Eğitiminde Özgürlük ve Saldırganlık, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994.

Reboul, Olivier; Eğitim Felsefesi (Çev. Işın Gürbüz) İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

Öcal, Mustafa, Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar, T.D.Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşlet. Ankara, 1981.

Schumacher, E.F.; Küçük Güzeldir, (Çev. Osman Deniztekin) Cep Kitapları, İstanbul, 1989.

Şeyh Mihr-i Din Arusi, " Bir Millet Nasıl Muzmahil Olur", Hikmet s. 31, 4. T. Sani 1326 sh. 4-5.

Uludağ, Zekeriyya, Şehbender-zade Filibeli Ahmet Hilmi ve Spritüalizm (Basılmamış Doktora Tezi) Erzurum, 1991.

Ülken, Hilmi Ziya; Eğitim Felsefesi, Talim ve Terbiye Dairesi Yay. M.E.Basımevi, İstanbul, 1967.

Varış, Fatma ; Eğitim Bilimine Giriş, Ank. Üni. Basımevi, Ankara, 1991.